

Paweł Letko

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

POLSKA PARTIA SOCJALISTYCZNA W POWIECIE KĘTRZYŃSKIM – CZ. II*

27 lipca 1947 r. odbył się pierwszy Zjazd Powiatowy PPS. Obecny był delegat Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS Stanisław Dobrowolski oraz Stefan Cendrowski z Wojewódzkiego Komitetu PPS. Ponadto w części oficjalnej udział wzięli przedstawiciele PPR, SL, PUBP, MO, Ligi Kobiet i związków zawodowych. Na 85 delegatów nieobecnych było aż 24 (28%), chociaż 20 z nich miało „usprawiedliwienia”. W części oficjalnej przemawiał m.in. sekretarz PPR Zdzisław Nocuń, podkreślając „jedność obu partii bratnich”. W drugiej części odczytano referat organizacyjny i gospodarczy, odbyła się dyskusja nad nimi, a następnie wybrano Komitet Powiatowy i delegatów na zjazd wojewódzki¹.

Dwa dni później miało miejsce posiedzenie Klubu Radnych PPS zasiadających w Powiatowej Radzie Narodowej. Omówiono porządek obrad najbliższego spotkania i podjęto decyzje personalne. Postanowiono głosować za wykluczeniem przedstawiciela PSL z PRN na rzecz przedstawicielki Ligi Kobiet. Zdecydowano o wycofaniu z Rady Bolesława Nykła, jego miejsce miała zająć Halina Dębicka².

Podczas zebrania PK 2 sierpnia Jan Eftymowicz złożył rezygnację ze stanowiska przewodniczącego MRN. Ponieważ jego nazwisko pominięto

---

* Część II obejmuje okres od lipca 1947 r. do grudnia 1948 r.; część I ukazała się w „Echach Przeszłości” VIII (2007).

¹ *Protokół z I-go Zjazdu Powiatowego PPS w Kętrzynie w dniu 27.VII.1947 r.*, APO 1102/1, k. 4-7; *Sprawozdanie Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie za miesiąc lipiec 1947 r.*, APO 1102/1, k. 151.

² *Protokół z posiedzenia Klubu Radnych PPS-PRN w Kętrzynie w dniu 29.VII.47 r.*, APO 1102/1, k. 116. Klub PPS był dość liczny, ponieważ liczył (niestety nie wiadomo dokładnie w którym miesiącu) 21 radnych, a Wasiewicz był wiceprzewodniczącym PRN. APO 1102/3, k. 131.

w akcie erekcyjnym, uznał to za votum nieufności. Po wyjaśnieniach, że doszło do nieporozumienia, zmienił zdanie. Jednak w świetle późniejszych ataków na niego ze strony PUBP i PPR można domyślać się, iż było to działanie celowe. Podczas zebrania pojawiła się sprawa wystawienia opinii Marianowi Kellerowi (aresztowanemu 20 czerwca kierownikowi Oddziału Społem, przyjętemu do PPS tydzień wcześniej, podejrzanemu o rozsiewaniu wrogiej propagandy). Ustalono treść tekstu, ale wydanie uzależniono od wyniku konsultacji w WK PPS³.

Po przerwie urlopowej, 8 września, zebrał się Powiatowy Komitet PPS. Przyjęto ambitny plan pracy (m.in. organizacja zebrań wyjaśniających uchwały Rady Naczelnej PPS, wspólne zebrania z „bratnimi” partiami i posiedzenia klubów radnych PRN i MRN, wspólne spotkania sekretarzy kół PPR i PPS, organizacja nowych kół). Podjęto decyzję o wysłaniu na zjazd wojewódzki 120 osób (trzema samochodami), wyrażając opinię, że gdyby z Olsztyna przysłano jeszcze jakiś transport, to delegatów mogłoby być więcej. Na zjeździe postanowiono poruszyć mało efektywną pracę WK PPS, szczególnie Wydziału Organizacyjnego – od początku istnienia PPS w Kętrzynie nie miała miejsca ani jedna lustracja, okólniki przychodziły z opóźnieniem, nie było prelegentów z Olsztyna, brakowało dokładnych dyrektyw⁴.

Delegaci postanowili natomiast nie podejmować na zjeździe kwestii które mogłyby „szkodzić jednolitości frontu” PPR i PPS⁵.

W październiku 1947 r. doszło do zmiany na stanowisku sekretarza PK PPS. 7 października Halina Dębicka złożyła rezygnację ze względów osobistych, a 20 października obowiązki sekretarza przejął Władysław Hudzik, dotychczasowy instruktor wiejski, z powodu młodego wieku i braku doświadczenia wszystkie ważniejsze decyzje miał konsultować z prezydium⁶.

Nie wpłynęło to dobrze na działalność partii, która została w tym okresie poddana akcji weryfikacyjnej. Zaniedbane zostały zwłaszcza zebrania, choć jak podkreślano „PPS brała udział w innych akcjach społecznych”. Komitet borykał się także z problemami finansowymi⁷. W połowie listopada doszło wręcz do paraliżu. 20 listopada PUBP w Kętrzynie, w ramach kampanii antyspekulacyjnej i walki ze szkodnictwem gospodarczym, ujawnił „afere skórzaną”. Władze i niektórych pracowników Spółdzielni Rolno-Handlowej w Kętrzynie oskarżono o nielegalny handel skórami oraz fałszowanie dokumentów księgowych. W ciągu trzech dni aresztowano cały zarząd spółdzielni, w tym aktywnych członków PPS (m.in.: Kromera, Szwarca i Zasłonę) oraz

³ Protokół z zebrania PK PPS w Kętrzynie w dn. 2.VIII.1947, APO 1102/1, k. 39–40.

⁴ Protokół z zebrania Pow. Kom. PPS w Kętrzynie w dn. 8.IX.1947 r., APO 1102/1, k. 41–42.

⁵ Informacja z 26 sierpnia 1947 inf. „Longinus”, IPN Bi 084/283, k. 128.

⁶ Protokół z posiedzenia Pow. Kom. PPS w Kętrzynie z dnia 20.X.1947 r., APO 1102/1, k. 46–47; Raport miesięczny za okres od dnia 28.X.1947 r. do dnia 26.XI.1947 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego, IPN Bi 084/283, k. 157, 162.

⁷ Protokół z I posiedzenia Pow. Rady PPS oraz Pow. Kom. PPS w Kętrzynie z 16.XI.1947 r., APO 1102/1, k. 19.

byłych aktywistów PSL. Akta sprawy były niekompletne – już 20 listopada zostały odesłane przez wiceprokuratora do uzupełnienia (warto dodać, że w ten sposób wiceprokurator naraził się na oskarżenia o utrudnianie śledztwa). Dokumenty przedstawiono ponownie 18 grudnia, a 30 stycznia 1948 r. akt oskarżenia trafił do sądu okręgowego⁸.

Podejrzanych pozbawiono wszelkiej ochrony, prokuraturę zmuszono do ścisłej współpracy. Szef PUBP donosił do Olsztyna: *Prokurator nie robi tego, co sam chce, lecz robi to, co my mu każemy, mimo że sprawa jest już u niego, aresztowanych nie odesłaliśmy do więzienia, lecz trzymamy u siebie, aż do wyjaśnienia sprawy sądowej, a to z tego powodu by mieć nadzór nad sprawą i nad aresztowanymi, gdyż tu nie mogą się widywać z nikim oprócz tych, których my dopuścimy i przez to będziemy wiedzieli, co za obrońca będzie bronił i jak on będzie bronił i kogo należy dopuścić do obrony a kogo nie*⁹. W takiej sytuacji wynik sprawy zdawał się przesądzony.

Od tego momentu dominacja PPR w powiecie w zasadzie nie podlegała dyskusji. Przedstawiciele tej partii zaczęli zdecydowanie przeważać we wszystkich instytucjach i organizacjach, np. w Związku Samopomocy Chłopskiej czy Spółdzielni Rolno-Handlowej¹⁰. Według Szefa PUBP po wyborach do Powiatowego Zarządu ZSch i Rady Naczelnej SR-H organizacje te zostały opanowane przez ludzi o „zdrowych poglądach”¹¹, co w praktyce oznaczało, że większość należała do PPR¹². Po wrześniowych wyborach do Zarządów Gromadzkich ZSch weszło 117 przedstawicieli PPR, a tylko 27 PPS¹³.

Pod koniec listopada 1947 roku obowiązki sekretarza powiatowego PPS zaczął pełnić Aleksander Darmochwał. Rozpoczął od krytyki „braku planowej administracji i karności” w szeregach partii. Jednak już 9 stycznia 1948 roku decyzją WK PPS został zawieszony w czynnościach, ponieważ wkrótce po objęciu stanowiska wyjechał w nieznanym kierunku, zabierając ze sobą pieczętątki. Wcześniej wyłudził pożyczki w wysokości 40 tysięcy złotych (sprawa trafiła do Wojewódzkiego Rzecznika Kontroli Partyjnej¹⁴). Zwolniony 1 lutego

⁸ Miesięczne sprawozdanie Komitetu Miejskiego PPR w Kętrzynie za miesiąc listopad 47 r., APO 1081/11, k. 2; Repetytorium ds. Wiceprokuratora 3. Rejonu w Kętrzynie, APO 2737/20, k. 232–233; Sprawozdanie dekadowe do Naczelnika Wydziału Śledczego WUPB w Olsztynie za okres od dnia 15.XI.47 r. do dnia 30.IX.47 r., IPN Bi 084/376/1, k. 174.

⁹ Sprawozdanie dekadowe do Naczelnika Wydziału Śledczego WUPB w Olsztynie za okres od dnia 1.I.1948 r. do dnia 15.I.1948 r., IPN Bi 084/376/1, k. 184.

¹⁰ Protokół z posiedzenia egzekutywy Kom. Powiatowego PPR w Kętrzynie odbytego w dniu 11.XII.47 r., APO 1081/3, k. 34–35; Protokół z posiedzenia trójki politycznej przy KP PPR w Kętrzynie odbytej w dniu 12.XII.47 r. w sprawie uzgodnienia projektowanego Zarządu Zw. Sam. Chłop. w Kętrzynie, APO 1081/4, k. 86.

¹¹ Raport miesięczny za okres od dnia 19.XI.1947 r. do dnia 19.XII.1947 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego, IPN Bi 084/283, k. 166, 170.

¹² Sprawozdanie miesięczne po linii Ref. IV-go, Sekcji V-iej za okres od dnia 26.II.48 r. do 26.III.48, IPN Bi 084/378, k. 164.

¹³ Protokół z odbytego posiedzenia Szóstki Politycznej PPR, PPS z dnia 23.IX.48 r., APO 1081/4, k. 118.

¹⁴ Sprawozdanie miesięczne za miesiąc styczeń 1948 r. zastępcy Rzecznika Kontroli Partyjnej WK PPS w Olsztynie Tadeusza Pierzchały, APO 1094/25, k. 10.

1948 r., a sekretarzem został Władysław Hudzik. Tego samego dnia na własną prośbę z PK PPS zwolniła się skarbnik Janina Głos, a na jej miejsce zatrudniono Franciszka Rozmusa¹⁵.

Powierzenie funkcji sekretarza PK Wł. Hudzikowi nie zakończyło problemów kadrowych – nowy sekretarz nie spełniał ani oczekiwań PUBP (w raporcie oceniono go jako „niedoświadczonego, niemającego pojęcia o prowadzeniu partii, porywczego i lekkomyślnego”¹⁶), ani własnej partii. Chciał być zbyt „samodzielny”, później oskarżano go o nastawienie prawicowe (jako członek OMTUR nie chciał współpracować z ZWM). Ostatecznie został usunięty z partii na wniosek Powiatowego Komitetu PPS¹⁷.

W związku z tym obowiązki sekretarza przejął Zenon Pecysz. O coraz mniejszej samodzielności PPS może świadczyć projekt przegłosowany 14 lutego 1948 r., *by w wypadku pomyślnego załatwienia spraw tow. Pecysz przedstawił się Szefowi PUBP oraz Sekretarzowi Pow. Kom. PPR*¹⁸.

Z. Pecysz nie czuł się zbyt pewnie na tym stanowisku i bardzo szybko chciał z niego zrezygnować, jednak Powiatowy Komitet PPS nie wyraził zgody, ponieważ nie było innej kandydatury. Jedyne na co zezwolono sekretarzowi, to możliwość wysłania do WK PPS prośby o wyznaczenie następcy¹⁹. W końcu 1 kwietnia p.o. sekretarza został Franciszek Rozmus²⁰.

Na początku 1948 roku stanowisko przewodniczącego PK PPS ponownie objął Stefan Nawrocki, który pełnił tę funkcję od października 1946 r. do maja 1947 r., później zrezygnował, ponieważ zbyt absorbowały go obowiązki starosty powiatu²¹. W okresie od maja do listopada 1947 r. przewodniczącym był Szwarec, aresztowany w związku z „afarą skórzana”, a następnie usunięty z partii²².

Mimo tych zmian WK PPS negatywnie ocenił pracę Powiatowego Komitetu: *W Kętrzynie brak jest jakiegokolwiek myśli organizacyjnej, winę za nierób-*

¹⁵ APO 1094/12, k. 232, 240, 235, 238; *Sprawozdanie Kierownika Oddziału Og.Org. WK PPS Mariana Otachela za m-c grudzień 1947 r.*, APO 1094/9, k. 70; *Protokół z posiedzenia Komitetu Powiatowego PPS w Kętrzynie - odbytego w dniu 7.I.1948 r.*, APO 1102/1, k. 58–59.

¹⁶ *Raport miesięczny za okres od dnia 28.X.1947 r. do dnia 26.XI.1947...*, k. 157.

¹⁷ *Protokół z odbytego posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie w dniu 18.III.1948 r.*, APO 1102/1, k. 69; *Protokół z posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie, odbytego w dniu 22.III.1948 r.*, APO 1102/1, k. 71; [Lista osób skreślonych z rejestru członków i kandydatów PPS], 16.06.1948, APO 1094/25, k. 24.

¹⁸ *Protokół z posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS odbytego w dniu 14 lutego 1948 r.*, APO 1102/1, k. 64; *Raport miesięczny za okres od dnia 1.I.1948 r. do dnia 20.II.1948 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/284, k. 2.

¹⁹ *Protokół z posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie, dnia 5 marca 1948 r.*, APO 1102/1, k. 66.

²⁰ [Sprawozdanie za marzec 1948 podpisane przez Sekretarza KP PPS Rozmusa], APO 1102/3, k. 135.

²¹ *Protokół z posiedzenia Pow. Komitetu PPS w Kętrzynie odbytego w dn. 15 maja 1947 r.*, APO 1102/1, k. 32; *Protokół z posiedzenia Komitetu Powiatowego PPS w Kętrzynie – odbytego w dniu 7.I.1948 r.*, APO 1102/1, k. 58.

²² [Lista osób skreślonych..., k. 24.

stwo i niedołęstwo ponosi cały Komitet, a zwłaszcza tow. Rozmus i tow. Nawrocki. Towarzysz ten jest za słabym i za chwiejnym do prowadzenia Partii w takim ośrodku, jak Kętrzyn i należałoby tego towarzysza uwolnić od tych obowiązków, którym nie podoła z powodu braku energii, a może z powodu chwiejności ideologicznej²³. Tak surowa ocena była następstwem braku frekwencji na wiecu 5 kwietnia 1948 r. Do sali teatralnej (wynajętej, co podkreślono, za 700 złotych) przybyło „kilka osób z PPS i kilkanaście z PPR”, zaś według członka WK PPS w Kętrzynie, jako ośrodka fabrycznym, można łatwo na wiec ściągnąć ok. 250 towarzyszy²⁴.

Decyzją WK PPS z 6 kwietnia Powiatowy Komitet PPS w Kętrzynie został zawieszony i 18 kwietnia wybrano nowy, który miał funkcjonować do Powiatowej Konferencji PPS. Przewodniczącym został Autowicz, zastępcą Ludwik Abramowicz, p.o. sekretarza Fr. Rozmus, skarbnikiem A. Dębnicka, a członkami Stanisław Lewandowski, Jan Mirynowicz, Kazimierz Damszel, Stefan Nawrocki i Jan Zapolski²⁵. Sekretarz KP PPR Zdzisław Nocuń tak scharakteryzował władze powiatowe PPS: Ludwik Abramowicz, dyrektor gimnazjum i profesor chemii został oceniony jako dobrze uświadomiony politycznie, zrównoważony, taktowny, cieszący się zaufaniem partii i ludności. Stefan Nawrocki (starosta), uczciwy, jednolitifrontowy, taktowny, cieszy się szacunkiem, ze swojej pracy „w miarę kwalifikacji” wywiązuje się dobrze. Ale najciekawiej przedstawia się charakterystyka Stanisława Lewandowskiego, zastępcy kierownika ZEOM – który został wybrany na członka PK PPS, mimo że od września 1947 roku faktycznie należał do PPR: *Cieszy się pełnym zaufaniem naszej partii i wykonuje wszelkie polecenia Komitetu Powiatowego [PPR]*²⁶.

Podczas walnego zebrania aktywu powiatowego (11 listopada 1948 r.) przewodniczącym PK PPS wybrano Ludwika Abramowicza (jego zastępcą został Adam Raszkiewicz – pracownik fizyczny w browarze). Autowicz otrzymał surową naganę i ostrzeżenie²⁷. Zarzucano mu łamanie zasad dobrych obyczajów.

Według Stanisława Zielińskiego, kierownika Oddziału Polityczno-Propagandowego WK PPS, w czerwcu praca w Kętrzynie była na słabym poziomie (podobnie negatywną lub gorszą ocenę otrzymały tylko Lidzbark, Węgorzewo, Nidzica i Olsztyn – powiat)²⁸.

²³ *Sprawozdanie z 5.4.48 z obsługi wieców w Bartoszycach i Kętrzynie*, APO 1094/15, k. 24–25; R. Syrwid, *Od partnerstwa do przymusowej „jedności”*. Olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948, Łódź 2004, s. 186.

²⁴ *Sprawozdanie z 5.4.48...*, k. 24–25.

²⁵ *Protokół z posiedzenia prezydium PK PPS w Kętrzynie z 18.IV.1948 r.*, APO 1102/1, k. 72.

²⁶ APO 1081/4, k. 109–111.

²⁷ *Sprawozdanie ogólne za m-c listopad 1948 r.* [PK PPS w Kętrzynie], APO 1094/10, k. 18; *Protokół z zebrania członków PPS kół: Drożdżownia, Poczta, CSS „Społem”, Oddz. Okręgowy Pow. Zw. GS, SCh i BGS odbytego w dniu 11 listopada 1948 r.*, APO 1102/2, k. 159.

²⁸ *Sprawozdanie Kierownika Oddziału Polit.-Prop. WK PPS w Olsztynie Stanisława Zielińskiego za miesiąc czerwiec 1948 r.*, APO 1094/18, k. 18. Podobnie też w lipcu (k. 28).

Mimo tych kłopotów PPR wciąż odczuwała zagrożenie ze strony „bratniej partii”. W maju 1948 roku aktyw KP PPR ostrzegwał, że *kierownictwo PPS stoi na nieodpowiednim stanowisku i zajmuje wrogie stanowisko wobec naszej partii, naszym obowiązkiem jest wyszukać te elementy wrogie, które występują przeciw obecnemu postępowi osiągnięć klasy robotniczej. Musimy naprowadzić członków z bratniej partii w delikatny sposób by oczyścili swe szeregi z elementów WRN i reakcji, które się ukradły do Partii Socjalistycznej*²⁹.

Również działalność Miejskiego Komitetu PPS w Kętrzynie nie odznaczała się zbyt dużą aktywnością. Częściowo wynikało to z braku środków finansowych – 75% wpływów ze składek przekazywano PK PPS, pozostała część nie pokrywała wydatków. Poza tym wielu członków zalegało z wpłatami – na dzień 1 sierpnia 1947 r. około 100 osób miało zaległe składki za okres dłuższy niż 3 miesiące, zaś duża część wpłacała sumy niższe od ustalonych.

A jednak między 1 marca a 1 sierpnia 1947 r. liczba członków MK PPS wzrosła o 20% (z czego 70% stanowili robotnicy). Silne wpływy mieli socjaliści w Powiatowej i Miejskiej Radzie Narodowej (odpowiednio 27% i 42% członków), a także w radach zakładowych, np. w cukrowni na 9 miejsc 7 należało do członków PPS, a w drożdżowni 100%.

W sierpniu przyjęto ambitny plan: utworzenie 9 nowych kół (istniały już 4), prowadzenie szkoleń, zorganizowanie Sekcji Kobiet przy MK PPS i dla poprawy sytuacji finansowej, urządzić imprezy dochodowe³⁰. 27 sierpnia 1947 r. została utworzona socjalna sekcja do takich zadań³¹.

Trzeba stwierdzić, że MK PPS zajmował się niemal wyłącznie zmianami personalnymi – 18 sierpnia 1947 r. wybrano nowy komitet, jak wynika z dalszych sprawozdań nie zmieniło to sytuacji na lepsze. Nadal narzekano na brak aktywności MK PPS, a 21 lipca 1948 ponownie zmieniono skład³².

Także działalność Komitetu PPS w Korszach nie przedstawiała się najlepiej. Na zjazd powiatowy przybyło tylko 22 delegatów, którzy na dodatek się spóźnili, a na zjeździe wojewódzkim członkowie MK w ogóle się nie pojawili³³. W efekcie w maju 1948 roku Powiatowy Komitet PPS na polecenie WK

²⁹ Protokół z zebrania aktyw Komitetu Powiatowego PPR w Kętrzynie odbytego dnia 9.V.1948 r., APO 1081/5, k. 58.

³⁰ Sprawozdanie MK [PPS w Kętrzynie] od dnia 1.III.47 r. do 1.VIII.47 r., APO 1102/1, k. 79–82.

³¹ Kierownikiem został Józef Kromer, a zastępcą Janina Głos. Protokół z posiedzenia Miejskiego Komitetu PPS w Kętrzynie odbytego w dniu 27 sierpnia 1947 r., APO 1102/2, k. 57.

³² Protokół z Ogólnego Zebrania członków PPS Miejskiego Komitetu Korsze dnia 26 października 1947 r., APO 1102/2, k. 268; Protokół z zebrania Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie w dniu 24.VII.48 r., APO 1102/1, k. 75; Protokół spisany w dniu 26.VII.1948 r. w lokalu PK PSS Kętrzyn w związku z rozwiązaniem starego Zarządu MK PPS w dniu 21.VII.48 r. i powołaniem nowego Zarządu MK PPS w Kętrzynie., APO 1102/2, k. 67.

³³ Protokół nr 13 z odprawy Zarządów Kół PPS Korsze wschodzących w skład Miejskiego Komitetu PPS Korsze w dniu 18.8.47, APO 1102/2, k. 262; Protokół z posiedzenia Prezydium PK PPS w Kętrzynie w dn. 20.IX.1947 r., APO 1102/1, k. 43.

PPS rozwiązał komitet w Korszach, a na jego miejsce powołał Komitet Komisaryczny, który miał funkcjonować do czasu ogólnego zebrania członków³⁴.

Takie wydarzenia (podobnie w GK PPS w Skandawie) oczywiście nie poprawiały wizerunku PPS, część socjalistów zaczęła nawet oddawać legitymacje, twierdząc, że w partii panuje chaos³⁵.

W drugiej połowie 1948 roku komuniści podjęli działania na rzecz intensyfikacji „walki klas” na wsi. Jednak w powiecie kętrzyńskim nie było łatwo do tego przekonać ani osadników, ani też członków PPS. Podczas zebrania aktywu powiatowego w sierpniu 1948 r. z udziałem sekretarza WK PPS Mieczysława Chwalińskiego słychać było głosy, że wprawdzie na wsi widać podział na mniej i bardziej zamożnych, ale wszyscy doszli to tego, co mają, własną pracą. Za to są szabrownicy i spekulanci (tu wskazywano członków PPR). Mówiono też, że bieda na wsi jest raczej wynikiem obciążeń podatkowych, a nie działalności kułaków. Wyraźnie nie podobało się to M. Chwalińskiemu, który stwierdził, że błędem byłoby zakładać, że bogaczy wiejskich nie ma – są, choć jest ich mniej niż gdzie indziej³⁶. Tak więc nie było wyjścia – trzeba było się wykazać w walce z kułactwem i oczywiście kilka przypadków „odkryto”³⁷.

Sprawy zaostrzającej się walki klasowej na wsi oraz oczyszczania własnych szeregów z „bogaczy wiejskich”, zostały poruszone także na zebraniu aktywu PK PPS w dniu 10 października. Ale może ważniejsze było to, że w jego trakcie socjaliści poddali się szerokiej samokrytyce. Krytykowano zarówno pracę powiatowego komitetu, kół, jak i działania poszczególnych osób. Pojawiły się głosy samokrytyki za: „niewłaściwe ustosunkowanie się do PPR”, „błędy w pracy szóstek politycznych”, „niewłaściwe pojmowanie niektórych teorii i ich propagowanie w terenie”. Dwoje członków aktywu oświadczyło, że „ich światopogląd nie zgadza się z ich osobistą działalnością”, co w praktyce oznaczało, że prowadzą prywatne firmy. Oczywiście zadeklarowali, iż zlikwidują swoje przedsiębiorstwa. Stwierdzono także, iż „w czasie masowego werbunku do partii dostały się elementy szkodliwe”. Gdy została odczytana lista osób usuniętych z PPS, przyjęto ją jednogłośnie. Niestety, w sprawozdaniu nie podano nazwisk ani ogólnej liczby skreślonych członków. Wiadomo jedynie, że podczas walnego zebrania aktywu w dniu 11 listopada 53 członków PPS poddało się samokrytyce, zaś w ciągu całego miesiąca z partii usunięto 86 osób³⁸.

³⁴ *Protokół z nadzwyczajnego posiedzenia członków Miejscowego K-PPS w Korsze dnia 14 maja 1948 r.*, APO 1102/2, k. 278–279.

³⁵ *Protokół z zebrania Komitetu Gminnego PPS [Skandawa] w dniu 17.V.1948 r.*, APO 1102/2, k. 481.

³⁶ *Protokół z zebrania aktywu powiatowego PPS w Kętrzynie odbytego dn. 13.VIII.48 r.*, APO 1102/1, k. 128–129; patrz też *Protokół zebrania wyborczego Gminnego Koła PPS Bobrowo w dniu 14.XI.1948 r.*, APO 1102/2, k. 442.

³⁷ *Protokół z odprawy sekretarzy PK PPS odbytej dnia 30 sierpnia [1948] w WK PPS w Olsztynie*, APO 1094/11, k. 19.

³⁸ *Protokół z zebrania aktywu Polskiej Partii Socjalistycznej Powiatowego Komitetu w Kętrzynie odbytego w dniu 10 października 1948 r.*, APO 1102/1, k. 130–131; *Sprawozdanie ogólne za m-c listopad 1948...*, k. 18.

Wśród wydalonych członków PPS 14 było robotnikami, 17 robotnikami rolnymi, 24 chłopami, 20 pracownikami umysłowymi, 10 kupcami i 1 rzemieślnikiem. Najczęściej jako uzasadnienie wskazywano „obcość ideologiczną” (50,6%), „szkodnictwo gospodarcze” (16,8%), „pijaństwo” (14,1%), „wrogą propagandę” (10,6%), „współpracę z okupantem” 3,5% oraz „obcość klasową” i „niemoralny tryb życia” (po 1,2%)³⁹.

Akcja usuwania „bogaczy wiejskich” i „elementów politycznie podejrzanych” trwała; przygotowywano osoby, które miały zajmować zwalniane stanowiska, aby nie doszło do chaosu. Każda partia wytypowała kandydatów do usunięcia z poszczególnych instytucji, np. z PRN miało odejść 7 członków PPR, 5 PPS i 1 SL (część „na własną prośbę”); ponadto cały czas prowadzono weryfikację członków partii. Niezadowolenie powodował fakt, że „czystki” dokonywali ludzie z PPR⁴⁰.

21 listopada w Kętrzynie odbyła się Konferencja Delegatów Polskiej Partii Socjalistycznej powiatów kętrzyńskiego, giżyckiego, mrągowskiego, piskiego i węgorzewskiego, w której wziął udział sekretarz WK PPS w Olsztynie Marian Poloński. Oczywiście nie mogło na niej zabraknąć propagandowych rezolucji, w których wyrażono słowa uznania dla Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii Bolszewików, znalazły się też pozdrowienia dla *wszystkich ludów walczących o wyzwolenie spod jarzma imperialistycznego ucisku, towarzysom komunistom greckim, chińskim, uciskanym ludom kolonialnym*, czy potępienie prawicy socjalistycznej i Komunistycznej Partii Jugosławii⁴¹.

Jednak najważniejszy był wybór dwóch delegatów na Kongres Zjednoczeniowy Partii Klasy Robotniczej. Wybrano Mariana Polońskiego i Ludwika Abramowicza. O słabości PPS w powiecie kętrzyńskim może świadczyć tylko 86% frekwencja delegatów – konferencja była „na miejscu”, gorzej wypadł tylko powiat giżycki (74%), pozostałe wykazały się 100% frekwencją⁴².

³⁹ Według danych z Kętrzyna (*Wykaz wydalonych byłych członków Polskiej Partii Socjalistycznej z pow. Kętrzyn* [1948], APO 1102/3, k. 116-117). Wykaz dla całego województwa podaje już trochę inne dane: „obcość ideologiczna” 38%, za to „obcość klasowa” aż 13% (APO 1141/26, k. 241, patrz także R. Syrwid, op. cit., s. 274).

⁴⁰ *Raport miesięczny za okres od dnia 20.09.48 r. do dnia 20.10.1948 r. szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/284, k. 45; *Protokół z posiedzenia Szóstki Politycznej PPR i PPS odbytego w Kętrzynie w dn. 18.10.48*, APO 1081/4, k. 138-139; *Sprawozdanie ogólne [PK PPS w Kętrzynie] za miesiąc październik 1948 r.*, APO 1102/1, k. 182-184; *Sprawozdanie dekadowe PUBP Plac. Eksp. Kol. BP w Korsze za okres od 1.XI.1948 do 30.XI.1948*, IPN Bi 084/379/2, k. 78.

⁴¹ *Rezolucja przyjęta podczas Konferencji Delegatów Polskiej Partii Socjalistycznej powiatów Kętrzyńskiego, Giżyckiego, Węgorzewskiego, Mrągowskiego i Piskiego z 21.11.1948*, APO 1102/1, k. 15-16.

⁴² *Protokół z Konferencji Powiatowej Polskiej Partii Socjalistycznej w Kętrzynie* [21.11.1948], APO 1102/1, k. 12-14; *Sprawozdanie ogólne za m-c listopad 1948...*, k. 18; *Komunikat Kierownika Referatu Sprawozdawczego KW PPR w Olsztynie Henryka Mackiewicza z 29 listopada 1948 r.*, APO 1073/26, k. 260; *Wykaz delegatów na Kongres Zjednoczeniowy [z PPS]*, APO 1073/26, k. 280.

Ostatnie półtora roku funkcjonowania PPS było okresem dalszego rozpracowywania środowiska socjalistycznego przez służby bezpieczeństwa w celu jak największego skompromitowania działaczy PPS. Przykładem może być wspomniana już sprawa Mariana Kellera aresztowanego w sierpniu 1947 r. za rozsiewanie wrogiej propagandy⁴³. PUBP prowadziło też sprawę „Kontakt” dotyczącą m.in. Franciszka Kranca, kierownika ZEOM, który miał faworyzować w zakładzie członków PPS⁴⁴. Ponadto w cukrowni pod obserwacją był dyrektor Jan Eftymowicz (sprawa „Burak”), rozpracowywany przez agentów „Rocha” (członek PPS i Rady Zakładowej) i „Mińsk” (członek PPR) oraz informatora „Bławatka” (członek PPR)⁴⁵. Ponownie „podpadł” Stanisław Gacloch (sołtys wsi Winda), tym razem już członek PPS, którego sprawa trafiła do Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Olsztynie⁴⁶. O poglądy prawicowe i związki z PPS WRN oskarżano większość kierownictwa socjalistów w powiecie, m.in. Stefana Wasiewicza („wystąpienia antyjednolifrontowe”), wiceprokuratora Adama Wojciechowskiego (krytykowanie rządu za nietaktowne i wymuszone prowadzenie procesu krakowskiego), burmistrza Aleksandra Migdała, czy sędziego Sądu Okręgowego Ludwika Andrzejewskiego⁴⁷. Przeciwko kierownikowi Powiatowego Monopolu Tytoniowego Michałowi Lingo, oskarżanemu o wrogą propagandę i spekulację, prowadzona była sprawa pod kryptonimem „Judasz”; aresztowano go w listopadzie 1947 roku⁴⁸.

Natomiast w sierpniu tego samego roku, Wojewódzki Sąd Partyjny nakazał wydalic z partii Jana Downara, jednego z założycieli Komitetu Organizacyjnego PPS w czerwcu 1945 r., za „antyjednolifrontowe” wystąpienia i dyskredytowanie PPS⁴⁹.

---

⁴³ W czerwcu 1947 r. miał twierdzić, że Rosjanie za trzy dni zajmą kolej i pocztę, na wyższych stanowiskach będą tylko oni, że zostaną obniżone płace itp. Zachęcał do wstępowania do PPS, jako jedynej siły zdolnej zmienić ustrój. *Raport dekadowy za okres sprawozdawczy od dnia 28.V do dnia 28.VI.1947 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/283, k. 110.

⁴⁴ *Sprawozdanie dekadowe z zestawienia spraw wszczętych prowadzonych i zlikwidowanych po linii I-II-jej sekcji za okres od dnia 5.VIII.47 do dnia 16.VIII.47 r.*, IPN Bi 084/378, k. 71; *Sprawozdanie miesięczne z przebiegu pracy agencyjno-informacyjnej po linii referatu IV-go sekcji I-II-jej za okres od dnia 26.VIII.47 r. do dnia 26.IX.47 r.*, IPN Bi 084/378, k. 92.

⁴⁵ *Sprawozdanie po linii referatu IV-go Sekcji I-II-jej PUBP w Kętrzynie z 21.I.1948 r. sporządzone na podstawie pisma z dnia 15.I.48 r.*, IPN Bi 084/378, k. 140.

⁴⁶ *Sprawozdanie dekadowe do Naczelnika Wydziału Śledczego WUPB w Olsztynie za okres od dnia 15.VIII.47 r. do dnia 1.IX.47 r.*, IPN Bi 084/376/1, k. 163; *Raport dekadowy za okres sprawozdawczy od dnia 28.VII do dnia 28.VIII.1947 szefa PUBP w Kętrzynie Królikowskiego*, IPN Bi 084/283, k. 119, 125.

⁴⁷ *Ibidem*, k. 123; *Raport dekadowy za okres sprawozdawczy od dnia 28.VIII.1947 r. do dnia 28.IX.1947 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/283, k. 132, 136.

⁴⁸ *Sprawozdanie dekadowe po linii Sekcji III-jej i IV-jej za okres od dnia 6.VIII.47 r. do dn. 16.VIII.47 r. ref. IV Referatu Józefa Michonia i Królikowskiego*, IPN Bi 084/378, k. 72 oraz k. 104.

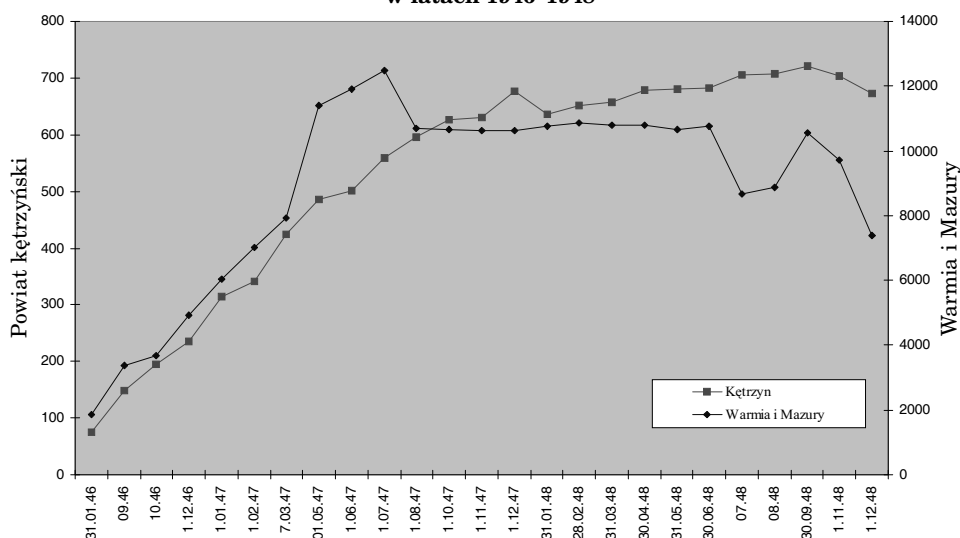
⁴⁹ *Wyrok Wojewódzkiego Sądu Partyjnego w sprawie Jana Downara z 29.08.1947 r.*, APO 1094/4, k. 38..

W połowie 1948 r. kończono rozpracowywanie burmistrza A. Migdała – na jego miejsce typowano kandydata z PPR, w ramach pozbywania się z administracji „wrogich elementów”. W tym czasie w powiecie tylko dwie gminy – Srokowo i Bezląwki – były „zagrożone”, w pozostałych już usunięto niewygodnych wójtów⁵⁰. Ostatecznie jesienią Aleksander Migdał został zwolniony bez wypowiedzenia (obowiązki przejął wiceburmistrz Antoni Urbanowicz, także socjalista). Na jego miejsce przedstawiono 4 kandydatów z PPR i 2 z PPS. Byli to Stanisław Lewandowski, kierownik oddziału ZEOM i Jan Iwanowski, wójt gminy Korsze. Obydwaj kandydaci socjalistów wyrazili chęć wstąpienia do PPR, ale PPS nie zaakceptował ich podań o skreślenie z partii⁵¹.

Kończyło się także rozpracowywanie Stefana Wasiewicza, co miało skutkować usunięciem go z PPS, Powiatowej Rady Narodowej i Spółdzielni „Ostoja”⁵².

Jak wynika z danych z listopada 1948 r. w powiecie kętrzyńskim wydalono aż 34 członków PPS zajmujących gospodarcze stanowiska kierownicze (51,5% członków PPS na gospodarczych stanowiskach kierowniczych wydalonych z tej partii w całym województwie olsztyńskim)⁵³.

Zmiany liczby członków PPS na Warmii i Mazurach oraz w powiecie kętrzyńskim w latach 1946–1948

Opracowanie własne na podstawie: APO 1094/9, k. 11, 21, 34, 48, 51, 52, 68; APO 1094/10, k. 1–85; APO 1094/11, k. 11; APO 1094/12, k. 11, 211–214; APO 1102/1, k. 142; APO 1102/3, k. 15–30

⁵⁰ *Sprawozdanie dekadowe po linii Ref. V-go Sekcji III-iej za okres sprawozdawczy od dn. 7.IV.1948 r. do dnia 7.V.1948 r.*, IPN Bi 084/377, k. 46.

⁵¹ *Protokół z zebrania Egzekutywy Komitetu Powiatowego PPR w Kętrzynie odbytego dnia 6.IX.1948 r.*, APO 1081/3, k. 98; APO 2502/5, k. 103a.

⁵² *Sprawozdanie dekadowe po linii Referatu V-go Sekcji III-iej PUBP w Kętrzynie za okres sprawozdawczy od dnia 25.V.1948 r. do 25.VI.1948 r.*, IPN Bi 084/377, k. 54.

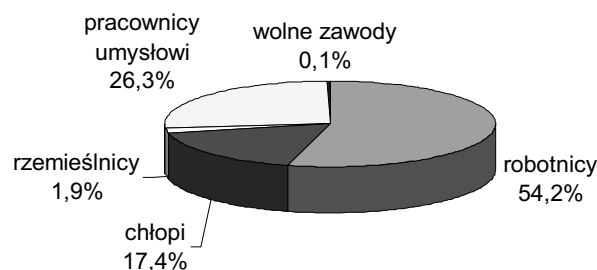
⁵³ *Wykaz wydalonych z szeregów Partii [PPS] wg stanu na dzień 24.XI.1948 r.*, APO 1073/26, k. 240.

W przeddzień zjednoczenia w powiecie działał Powiatowy Komitet PPS, Miejskie Komitety w Kętrzynie i Korszach, ponadto 17 kół w Kętrzynie oraz 20 komitetów i kół na terenie powiatu⁵⁴.

1 grudnia 1948 r. PPS w powiecie liczyła 672 członków (pierwsze z dane z września 1945 r. mówią o 37). Najwięcej zapisanych członków było we wrześniu 1948 roku (721), jednak w wyniku weryfikacji ich liczba zmniejszyła się o prawie 7%. Liczebność PPS w powiecie dynamicznie wzrastała; dość powiedzieć, że na początku 1946 było to 4% wszystkich socjalistów z Okręgu Mazurskiego, a w grudniu 1948 r. aż 9,1%. Co ciekawe, w momencie, gdy w powiecie było najwięcej zadeklarowanych członków PPS, stanowili oni tylko 6,8% socjalistów w województwie, z czego można wnosić, iż akcja weryfikacyjna miała tu mniejsze skutki niż w innych powiatach⁵⁵. Biorąc pod uwagę, że tylko w listopadzie 1948 r. skreślono 86 osób, należy zakładać, że równoległe do PPS zapisywali się nowi członkowie.

Po weryfikacji 68,3% członków zapisanych było do MK PPS w Kętrzynie (w połowie roku 65,6%). Niewielki odsetek stanowiły kobiety (12,2%), z czego aż 78% należało do MK w Kętrzynie. Struktura zawodowa charakteryzowała się przewagą robotników – 54,2% (z 44,7% w połowie roku). Był to jeden z efektów akcji weryfikacyjnej, w wyniku której najbardziej ucierpiały dwie kategorie pracowników: przedstawiciele wolnych zawodów zredukowani zostali praktycznie do zera (z 15 tylko 1 został w partii) i chłopów, których liczba zmniejszyła się o 36,8%. Praktycznie nie zmieniła się liczba pracowników umysłowych, jeśli chodzi o liczbę (177), jak i o procentowy udział (ok. 25%)⁵⁶.

Struktura zawodowa członków PPS w powiecie kętrzyńskim w grudniu 1948 r.

Opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdanie KP PPS w Kętrzynie za miesiąc listopad 1948 r.*, APO 1094/10, k. 20.

⁵⁴ *Imienny wykaz Zarządów Kół PPS z terenu pow. Kętrzyn* [listopad 1948], APO 1094/12, k. 72–75.

⁵⁵ *Sprawozdanie Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej do dnia 30.09.b.r.* [1945], APO 1094/9, k. 11; *Sprawozdanie Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie za czas od 1.XII.45-31.I.46*, APO 1094/9, k. 21; *Sprawozdanie KP PPS w Kętrzynie za miesiąc listopad 1948 r.*, APO 1094/10, k. 20

⁵⁶ *Ibidem*; *Sprawozdanie KP PPS w Kętrzynie za miesiąc lipiec 1948 r.*, APO 1094/10, k. 12.

Inteligencja zapisywała się niemal wyłącznie do PPS, nad czym ubolewały powiatowe władze PPR⁵⁷.

Współpraca między PPR i PPS, podobnie jak w latach poprzednich nie była wolna od napięć. 7 lipca 1947 r. podczas Zebrania Międzypartyjnego PPR, PPS i SL podzieliły między siebie teren powiatu kontrolowany przez obywatelskie komisje kontroli podatkowej – socjalistom przypadły Bobrowo, Barciany, Kętrzyn i Wielki Dwór, komunistom Korsze, Skandawa, Srokowo i Winda, a ludowcom Berławsk, Różana, Laukinikowo i Potok. Przeprowadzono także wybór 12 ławników w sprawach podatkowych – po 5 z PPR i PPS, 2 z SL⁵⁸. Więcej problemów było 5 lipca na spotkaniu Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Politycznych. Ustalono, że na zebraniach przewodniczyć będą na zmianę członkowie PPS i PPR, ale pojawiły się kwestie drażliwe. Dionizy Skiba z PPS nie chciał ujawnić aktualnego stanu osobowego partii. Ponadto socjaliści skarżyli się na Komendanta Służby Ochrony Kolei i jego zastępcę – członków PPR, którzy mieli dyskryminować osoby należące do PPS i naciskać na przechodzenie do „bratniej partii”. Poruszyli ponownie sprawę jednoczesnej przynależności do obu partii. Postulowali by osoba, która chce zmienić „barwy”, najpierw poinformowała o tym na piśmie, uregulowała składki i dopiero po otrzymaniu pisemnej zgody mogła zostać zapisana do drugiej organizacji⁵⁹.

Aby przyspieszyć zbliżenie między partiami, 18 sierpnia 1947 r. odbyła się odprawa sekretarzy Gminnych Komitetów PPS. H. Dębicka szczegółowo zreferowała uchwałę Rady Naczelnej PPS z 30 czerwca 1947 roku, podkreślając znaczenie współpracy z PPR. Dyskusja była poświęcona roli i miejscu obu partii w terenie⁶⁰.

W sierpniu do współpracy zachęcał także I sekretarz KW PPR Jan Kalinowski, który przybył do Kętrzyna w związku z wręczaniem stałych legitymacji partyjnych. Powiedział wtedy m.in.: *Musimy szczerze współpracować z PPS-em przez wspólne zebrania, dyskusje, umiejętne usuwanie osobistych niechęci*⁶¹.

Mimo odgórnych nakazów, współpraca nie układała się dobrze. Może świadczyć o tym wydarzenie z sierpnia 1947 r., kiedy to jeden z członków PPR, nie przebierając w epitetach, mówił o staroście Stefanie Nawrockim i jego żonie, aktywnych członkach PPS: *Ta bezdzietna, czarna k... Nawrocka nie ma co robić tylko jeździ po powiecie i na gminach jakieś tam koła PPS*

---

⁵⁷ *Raport dekadowy za okres sprawozdawczy od dnia 28.II.1947 r. do dnia 17.III.1947 szefa PUBP w Kętrzynie Królikowskiego*, IPN Bi 084/283, k. 35.

⁵⁸ *Protokół z Zebrania Międzypartyjnego w dniu 7.VII.1947 r.*, APO 1081/4, k. 54.

⁵⁹ *Protokół zebrania Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Politycznych z dnia 5.VII.47 r.* [Korsze], APO 1102/2, k. 309-310.

⁶⁰ *Protokół z odprawy sekretarzy Gm. Kom. PPS pow. kętrzyńskiego w dniu 18.VIII.1947 r.*, APO 1102/1, k. 115.

⁶¹ *Protokół z uroczystości wręczenia stałych Legitymacji Partyjnych, odbytej w dniu 24.VIII.47 r.*, APO 1081/11, k. 26.

*chce organizować*⁶². Za te słowa wyrzucono go z partii, a socjaliście, który ich wysłuchał, udzielono nagany za „sprowokowanie wypowiedzi”. Z drugiej strony niektórzy socjaliści określali PPR jako bandę⁶³.

Część członków PPR uważała, iż socjaliści są tak wrogo nastawieni, że po prostu nie ma z kim współpracować, gdyż *dla każdego niemal PPS-owca każdy Peperowiec jest komunistą*⁶⁴.

Za sukces władze uznały zorganizowany 25 września 1947 r. wspólny wiec manifestacyjny PPR i PPS w sali Teatru Miejskiego w Kętrzynie, gdzie obecni byli posłowie obu partii: Tadeusz Koral i Waław Gumiński. Spotkanie odbyło się bez „zgrzytów i tarc”⁶⁵. Jednak współpraca między partiami nadal nie układała się. Według PUBP większość winy leżała po stronie PPS, choć dostrzegano także *niewłaściwe podejście tak ze strony członków PPR, jak i PPS, gdzie oddolnie członkowie wywołują nieporozumienia i kłótnie, na co komitety powiatowe, a w szczególności PPS, nie reagują natychmiast*⁶⁶.

W październiku doszło do sporu między partiami w sprawie ZSch. Przyczyną były wybory gromadzkie przeprowadzane z pominięciem PPS, ale największe zatargi miały miejsce w związku z wyborem delegatów na zjazd powiatowy, wojewódzki i krajowy. W tej sprawie odbyły się dwa zebrania Komitetu Międzypartyjnego i Szóstek Politycznych (21 i 22), podczas których socjaliści domagali się parytetu. Członkowie PPR odrzucili żądanie, powołując się na wkład w rozwój ZSch. PPS zaproponowano jedynie 1/4-1/3 miejsc. Sprawy nie rozstrzygnął nawet przedstawiciel WK PPS, który 22 października przywiózł pismo podpisane przez III sekretarza KW PPR nakazujące przyjąć parytet, ponieważ KP PPR twierdził, że żadnego pisma nie otrzymał, a nawet nie został o nim poinformowany. W tej sytuacji socjaliści wycofali swoje kandydatury i zapowiedzieli bojkot wyborów. W efekcie 80% mandatów uzyskali przedstawiciele PPR i zdominowali ZSch (w „terenach” z PPS mandat przyjął tylko jedna osoba). O pogorszenie współpracy oczywiście oskarżono elementy WRN-owskie w PPS⁶⁷.

Po ucieczce Stanisława Mikołajczyka, w połowie listopada, obie partie postanowiły zorganizować wiece „uświadamiające”; wyjaśnić politykę anglo-

⁶² *Protokół z posiedzenia Miejscowego...*, k. 57.

⁶³ *Protokół z posiedzenia Szóstki z dnia 24.IX.1947 r.*, APO 1081/4, k. 61; *Protokół z posiedzenia Szóstki Politycznej odbytego w dniu 9.IX.1947 r.* [w Kętrzynie], APO 1081/4, k. 59.

⁶⁴ *Protokół z zebrania Koła PPR przy Cukrowni Kętrzyn w dniu 9.IX.1947 r.*, APO 1081/11, k. 93.

⁶⁵ *Raport dekadowy za okres sprawozdawczy od dnia 28.VIII.1947 r. do dnia 28.IX.1947...*, k. 135.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 136.

⁶⁷ *Protokół z zebrania Komitetu Powiatowego PPS w Kętrzynie z dn. 7.X.47 r.*, APO 1102/1, k. 45–46; *Raport dekadowy za okres sprawozdawczy od dnia 28.IX.1947 r. do dnia 28.X.1947 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/283, k. 149, 152; *Protokół szóstki z 21.X.1947 r.*, APO 1081/4, k. 70-72; *Wyciąg z uchwały Szóstki Politycznej PPR i PPS z dnia 22.X.47 r. w sprawie wyborów do Gminnych Zarządów Samopomocy Chłopskiej*, APO 1081/4, k. 78; *Ogólny opis sytuacji politycznej, ekonomicznej i gospodarczej na obiektach na terenie pow. kętrzyńskiego z 27.X.1947 r.*, IPN Bi 084/378, k. 116; *Sprawozdanie [PK PPS w Kętrzynie] za miesiąc październik 47 r.*, APO 1102/1, k. 162.

amerykańską, przedstawić lidera PSL jako agenta obcego wywiadu oraz zdrajcę ojczyzny. Przedsięwzięcie doszło do skutku, ale bez udziału socjalistów, ponieważ najbardziej aktywni z nich zostali zaaresztowani w związku z „afery skórzaną”⁶⁸.

Po zatrzymaniu wielu aktywnych działaczy PPS współpraca ponownie się „poprawiła”, chociaż nadal doszukiwano się oporu ze strony rzekomych zwolenników WRN. Zresztą „element” ten był obserwowany, czy nie wykorzystuje go obcy wywiad, ale niczego takiego nie stwierdzono⁶⁹.

Do ostrego spięcia doszło w połowie grudnia 1947 roku, kiedy w cukrowni rozpoczęły się coroczne zwolnienia pracowników sezonowych. Pracę stracił m.in. sekretarz komórki zakładowej PPR. 20 grudnia doszło do międzypartyjnego zebrania na terenie zakładu, z udziałem władz powiatowych. Mimo że sekretarze powiatowi PPS i PPR działali w tym wypadku razem, nie uchroniło to socjalistów z cukrowni od oskarżeń o wpływy WRN czy WiN (także sekretarz PPS przyłączył się do tych zarzutów). Sprawy nie rozwiązano i dziesięć dni później doszło do następnego spotkania, tym razem już w obecności m.in. II sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PPR, przewodniczącego Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych z Olsztyna. Doszło do scysji i pyskówek⁷⁰. Sprawa nadal była żywa, na początku 1948 r. omawiano ją m.in. podczas posiedzenia Szóstki Partyjnej⁷¹. Kolejną przyczyną zadrażnień był skład rady zakładowej – członkowie PPR skarżyli się, że składa się ona z socjalistów i bezpartyjnych i nie mają na jej prace żadnego wpływu, tym bardziej że większość PPS-owców była wrogo nastawiona do PPR – taka sytuacja trwała co najmniej do stycznia 1948 r. W lutym do pracy powrócili członkowie PPR (kosztem socjalistów), Jan Eftymowicz coraz bardziej atakowany, w kwietniu zrezygnował z przewodnictwa MRN, a następnie przestał być dyrektorem zakładu. W marcu 1948 r. do WK PPS trafił wniosek o wykluczenie go z partii (m.in. za kontakty z elementami reakcyjnymi), mimo że kilka tygodni wcześniej PK PPS wydał mu pozytywną opinię⁷². W maju było już dużo lepiej – Rada Zakładowa cukrowni została podporządkowana PPR, a współpraca z PPS poprawiła się, aczkolwiek na krótko⁷³.

⁶⁸ *Raport miesięczny za okres od dnia 28.X.1947 r. do dnia 26.XI.1947...*, k. 156.

⁶⁹ *Raport miesięczny za okres od dnia 19.XI.1947 r. do dnia 19.XII.1947...*, k. 166, 171.

⁷⁰ *Protokół z zebrania Zarządu Koła PPS w Cukrowni w Kętrzynie łącznie z Miejscowym Komitetem PPS w Kętrzynie, odbytego w dniu 3 stycznia 1948 r.*, APO 1102/2, k. 105-108.

⁷¹ *Protokół z posiedzenia Szóstki Partyjnej, odbytego w lokalu Powiatowego Komitetu PPR w Kętrzynie dnia 20 stycznia 1948 r.*, APO 1081/4, k. 92.

⁷² *Protokół z posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie...*, APO 1102/1, k. 71; APO 2502/5, k. 60a.

⁷³ *Ankieta sprawozdawcza koła PPR Cukrownia w Kętrzynie za miesiąc wrzesień 1947 r.*, APO 1081/11, k. 96; *Ankieta sprawozdawcza koła PPR Cukrownia w Kętrzynie za miesiąc styczeń 1948 r.*, APO 1081/11, k. 110; *Ankieta sprawozdawcza koła PPR Cukrownia w Kętrzynie za miesiąc czerwiec 1948 r.*, APO 1081/11, k. 117; *Ankieta sprawozdawcza koła PPR Cukrownia w Kętrzynie za miesiąc lipiec 1948 r.*, APO 1081/11, k. 119 oraz *Ankieta sprawozdawcza koła PPR Cukrownia w Kętrzynie za miesiąc wrzesień 1948 r.*, APO 1081/11, k. k. 123; *Protokół z posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS...*, k. 65-66.

Jak wynika z raportów PUBP na początku 1948 roku w obiektach przemysłowych na terenie powiatu (czyli w Kętrzynie) na stanowiskach kierowniczych przeważali socjaliści. W powiecie działało jedno przedsiębiorstwo samorządowe, rzeźnia miejska, kierowane przez socjalistę (Bolesław Nykiel). Funkcje kierownicze pełnili także Jan Kojer (Fabryka Spirytusu i Drożdży „Społem”), Jan Eftymowicz (Cukrownia Zrzeszenia Cukrowników Gdańskich), Michał Lingo (Monopol Tytoniowy), Franciszek Kranc i Stanisław Lewandowski (Oddział Zjednoczenia Energetycznego Oddziału Mazurskiego). Zygmunt Głowczyk był kierownikiem Oddziału „Społem”, Aleksander Zastona Naczelnikiem Urzędu Poczto-Telegraficznego, Józef Wiśniewski naczelnikiem stacji kolejowej, Bronisław Prasałowicz dyrektorem szpitala⁷⁴. Przed zjednoczeniem wielu z nich utraciło swoje stanowiska⁷⁵.

Współpraca pomiędzy kołami PPR i PPS w zakładach oceniana była jako słaba, ale przynajmniej nie było „specjalnych trudności”. Najgorzej było w Spółdzielni „Ostoja”, wobec czego postanowiono odsunąć zarząd i radę nadzorczą, *która jest niewygodna dla wszystkich członków, a tylko dla siebie i pewnych jednostek, ponieważ są to przeważnie członkowie PPS, a poglądy ich WRN-owskie*⁷⁶. O wpływach PPS w „Ostoi” świadczy fakt, że dopiero w styczniu 1948 r. zaczęto organizować tam koło PPR, czemu miał się zdecydowanie sprzeciwiać „towarzysz” z PPS⁷⁷.

W końcu jednak spółdzielczość znalazła się pod kontrolą PPR, z czego władze powiatowe były bardzo dumne: *w ubiegłym roku sytuacja w spółdzielczości znajdowała się w rękach karierowiczów, którzy z grosza społecznego dobijali się bogactwa, broniąc dostępu naszej Partii do spółdzielczości, dlatego Partia nasza posiadała znikomą wpływ na spółdzielczość, bo zaledwie 10%. Wskutek usilnej pracy Komitetu Pow. elementy pasożytnicze zostały zdemaskowane i oddane w ręce sprawiedliwości*⁷⁸.

W połowie roku 1948 PPS traciła wpływy w radach zakładowych, nawet w tradycyjnie do tej pory zdominowanej przez nią cukrowni, a robotnicy zaczęli przepisywać się do PPR⁷⁹. Już w marcu Związek Zawodowy Pracowników Rolnych także został opanowany przez PPR, choć wcześniej raporty PUBP wskazywały, że administratorzy państwowych majątków rolnych

⁷⁴ Wykaz członków PPS w pow. Kętrzyń zajmujących kierownicze stanowiska, APO 1094/21, k. 47; Pismo Sekretarza PK PPS H. Dębickiej i Przewodniczącego PK B. Szwarcza do Wojewódzkiego Komitetu PPS w Olsztynie z 1.VIII.1947 r., APO 1102/3, k. 153.

⁷⁵ Wykaz wydalonych z szeregów Partii..., k. 240.

⁷⁶ Sprawozdanie miesięczne po linii Ref. IV-go, Sekcji III-IV-ej, za okres od dnia 26.I.1948 r. do dnia 26.II.1948 r., IPN Bi 084/378, k. 148.

⁷⁷ Protokół zebrania Koła PPR Sp. Spoż. Ostoja z dnia 25.X.1948 r., APO 1081/11, k. 432.

⁷⁸ Sprawozdanie roczne z działalności Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Robotniczej w Kętrzynie za okres od 4 maja 1947 do 30-go maja 1948 r., APO 1081/1, k. 18.

⁷⁹ Sprawozdanie Oddziału Społ.-Zaw. Wojewódzkiego Komitetu PPS [w Olsztynie] za okres od 15 kwietnia do 15 maja 1948 r., APO 1094/29, k. 12; Sprawozdanie miesięczne po linii Ref. IV-go Sekcji I-ej i II-ej za okres sprawozdawczy od dnia 26.III.1948 r. do dnia 26.IV.1948 r., IPN Bi 084/378, k. 167.

utrudniają działalność partiom politycznym, zwłaszcza PPR. Jedynie w Banku Narodowym i Urzędzie Skarbowym, zdaniem PUBP przeważali bezpartyjni i socjaliści o poglądach prawicowych⁸⁰.

Jedna z ostatnich manifestacji niezależności PPS miała miejsce podczas Zjazdu Młodzieży Wiejskiej i Miejskiej w Kętrzynie w dniu 15 lutego 1948 r. Wtedy to Wasiewicz, ponieważ przedstawiciel socjalistów nie został wybrany do prezydium, zaapelował do członków PPS i OMTUR, by opuścili salę – uczyniło to około 300 osób⁸¹.

W 1948 roku było już pewne, że „organiczne zlanie” się obu partii nastąpi w najbliższym czasie. Władze PPS w powiecie kętrzyńskim zdawały sobie jednak sprawę, że nie wszyscy socjaliści są temu przychylni, dlatego należało ich wyeliminować z partii podobnie jak „elementy faszystowskie” i „nieaktywnych członków”⁸². PUBP odnotował m.in. takie opinie członków PPS: *Widzicie czegośmy doczekali, partia PPR chce wchłonąć naszą partię, na co my nie powinniśmy się zgodzić i najlepiej wypisać się w ogóle z partii, być bezpartyjnym, ewentualnie wstąpić do SL*. Według ocen PUBP w maju 1948 r. około 40% socjalistów w terenie oceniało, że PPR chce wchłonąć PPS⁸³.

Ale już w czerwcu, po „usunięciu elementów WRN” współpraca była „dość dobra”, choć nadal podkreślano *brak dokładnego zrozumienia niektórych członków tak z PPR jak i również z PPS jedności organicznej obu Partii i szybkiego połączenia się w jedną całość klasy robotniczej*⁸⁴. Także część członków PPR nie ułatwiała zbliżenia, uważając, że należy bacznie przyglądać się PPS, *bo przeważnie z nich wychodzi reakcja i pęd kułacki*⁸⁵.

W lipcu podczas zebrań kół PPS na terenie powiatu przyjmowano rezolucje w sprawie solidarności z linią wytyczoną przez CKW PPS, a w następnych miesiącach, przynajmniej oficjalnie, realizowano zbliżenie bratnich partii (konferencje Komitetu Współdziałania PPR i PPS, zebrania międzypartyjne)⁸⁶.

⁸⁰ *Sprawozdanie miesięczne po linii Ref. IV-go, Sekcji V-ej, za okres od dnia 26.I.1948 r. do dnia 26.II.1948 r.*, IPN Bi 084/378, k. 151-152; *Sprawozdanie miesięczne po linii Ref. IV-go, Sekcji V-ej za okres od dnia 26.II.48 r. do 26.III.48...*, k. 163; *Sprawozdanie miesięczne [po linii Ref. IV-go Sekcji III i IV-ej] za okres od dnia 26.IV.48 r. do 26.V.48 r.*, IPN Bi 084/378, k. 173a

⁸¹ *Raport miesięczny za okres od dnia 1.I.1948 r. do dnia 20.II.1948...*, k. 3.

⁸² *Protokół z posiedzenia Powiatowego Komitetu PPS w Kętrzynie...*, k. 70–71; *Protokół z zebrania aktywu PPS w Kętrzynie odbytego w dniu 23.III.1948*, APO 1102/1, k. 124-125.

⁸³ *Raport miesięczny za okres od dnia 20.IV.br. do dnia 19.V.1948 szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/284, k. 28.

⁸⁴ *Raport miesięczny za okres od dnia 19.V.1948 r. do dnia 19.VI.1948 r. szefa PUBP w Kętrzynie por. Królikowskiego*, IPN Bi 084/284, k. 35a; *Sprawozdanie [PK PPS w Kętrzynie] za miesiąc lipiec 1948 r.*, APO 1102/1, k. 175.

⁸⁵ *Protokół z posiedzenia z rozszerzonej Egzekutywy Komitetu Powiatowego PPR w Kętrzynie w dniu 12.VIII.1948 r.*, APO 1081/3, k. 87.

⁸⁶ APO 1102/2, k. 94, 122, 150, 165, 180, 200, 229, 284, 380, 385, 429; *Sprawozdanie [PK PPS w Kętrzynie] za miesiąc wrzesień 1948 r.*, APO 1102/1, k. 180; *Ankieta sprawozdawcza koła PPR przy Browarze „Społem” w Kętrzynie za miesiąc październik 1948 r.*, APO 1081/11, k. 52; patrz także k. 65, 66.

Problemem mogła być także głęboka religijność wielu starszych członków PPS. Zebrania i wiece organizowane w niedzielę miały niską frekwencję, ponieważ niektórzy członkowie PPS chodzili na nabożeństwa (w kwietniu 1948 r. zaproponowano nawet, by wiece i zebrania odbywały się po mszy). W Korszach we wrześniu 1948 r. w związku z misjami, które miały tam miejsce, wielu pracowników, w tym członkowie PPS i PPR, chodziło na kazania w godzinach pracy⁸⁷. Zdarzały się też inne sytuacje, np. podczas uroczystości 1 Maja w Skandawie sztandar PPS miał po drugiej stronie obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej⁸⁸.

Uroczystości zjednoczeniowe miały miejsce 14 i 15 grudnia 1948 r. Zachowało się sprawozdanie opisujące ich przebieg w cukrowni w Kętrzynie. Na Kongres Zjednoczeniowy został wykonany z cukru symbol zjednoczenia: aparat cukrowniczy dyfuzor, na którym znajdowały się ręce w „bratnim uścisku”. Przed wejściem do zakładu zawieszono neon z czerwonych i zielonych żarówek z datą „15 XII 1948”, po bokach której widniały czerwone gwiazdy. Wszędzie powiewały flagi czerwone i biało-czerwone, przeważały czerwone. Podczas zebrania w dniu 14 grudnia przemawiał nowy dyrektor zakładu Zygmunt Stefaniak z PPR, oraz przedstawiciele OKZZ, Wojska Polskiego, Wojewódzkiej Rady Narodowej i WK PPR. W części artystycznej wystąpił chór wojskowy, artyści z Teatru im. St. Jaracza w Olsztynie, zespół artystyczny Wojska Polskiego. W programie znalazły się piosenki, deklamacje oraz farsa „Bogacz Wiejski”, a całość zakończyła zabawa taneczna. Następnego dnia o 10.00 na sygnał syren fabrycznych cała załoga udała się do sali teatralnej, gdzie wysłuchano audycji z Kongresu Zjednoczeniowego. Jak wiadać z powyższego opisu, socjaliści raczej się nie rzucali w oczy⁸⁹.

Delegat PPS na Kongres Zjednoczeniowy Ludwik Abramowicz, ostatni przewodniczący PK PPS w Kętrzynie, wrócił z tej imprezy, jak wspominają jego uczniowie i współpracownicy, „trochę podchmielony” i zupełnie załamany...⁹⁰.

W świetle zgromadzonych danych trzeba stwierdzić, że lokalne struktury PPS w Kętrzynie i powiecie kętrzyńskim były słabe. Nie mógł tego zmienić nawet fakt zajmowania przez socjalistów ważnych stanowisk w administracji czy gospodarce. Borykano się z kłopotami organizacyjnymi, kadrowymi i finansowymi – np. zakup zdezelowanego motocykla omal całkowicie nie zrujnował powiatowego komitetu. Miejscowi działacze nie mieli doświadczenia w pracy organizacyjnej, jak złośliwie oceniał członek WK PPS *potrafili tylko debatować „co teraz będzie”*⁹¹. Trudno się temu dziwić, bowiem ci, któ-

⁸⁷ Protokół z zebrania Koła PPS Cukrowni Kętrzyn w dniu 5.IV.1948, APO 1102/2, k. 114; Sprawozdanie dekadowe PUBP Plac. Eksp. Kol. BP w Korsze za okres od 1.IX.1948 do 30.IX.1948, IPN Bi 084/379/2, k. 70.

⁸⁸ Raport miesięczny za okres od dnia 20.IV.br. do dnia 19.V.1948..., k. 28.

⁸⁹ Sprawozdanie z odbycia się uroczystości z okazji Kongresu Zjednoczeniowego Klasy Robotniczej w dniu 14.XII i 15.XII.1948 r. w Cukrowni Kętrzyn, APO 1081/11, k. 175-176; Wielki wiec przedkongresowy w cukrowni w Kętrzynie, „Życie Olsztyńskie” z 16 grudnia 1948, s. 4.

⁹⁰ Nauczyciele i absolwenci opowiadają..., red. E. Tokarzewski, Olsztyn 1998, s. 38, 46.

⁹¹ Sprawozdanie z 5.4.48..., k. 24.

rzy wykazywali się większą inicjatywą czy zdolnościami, byli szybko usuwani przez PUBP, najczęściej pod zarzutami przestępstw gospodarczych czy rozsiewania wrogiej propagandy. Ciągłe przetasowania i zmiany personalne nie mogły pozytywnie wpływać na funkcjonowanie partii. Działania podejmowane przez władze PPR (przy wsparciu organów bezpieczeństwa) zmierzały do tego, aby w momencie zjednoczenia struktury PPS były możliwie najsłabsze.

Data	Członkowie PK PPS
27.07.47	Bolesław Szwarz (przew.), Ludwik Abramowicz (vice), Halina Dębicka (sekr.), Janina Głos (skarbnik), Stefan Wasiewicz, Stefan Nawrocki, Aleksander Migdał, Bolesław Stępień, Marian Bednarczyk, Bolesław Romejko, Szczepan Traczyk
20.10.47	Szwarz (przew.), Abramowicz (vice), Władysław Hudzik (p.o. sekr.), Głos (skarbnik), Wasiewicz, Nawrocki, Migdał, Stępień, Bednarczyk, Romejko, Traczyk
11.47	Nawrocki (przew.), Abramowicz (vice), Aleksander Darmochwał (p.o. sekr.), Głos (skarbnik), Bednarczyk, Dębicka, Stępień, Wasiewicz
12.47	Nawrocki (przew.), Abramowicz (vice), Hudzik (p.o. sekr.), Głos (skarbnik), Bednarczyk, Dębicka, Stępień, Wasiewicz
1.02.48	Nawrocki (przew.), Abramowicz (vice), Hudzik (sekr.), Franciszek Rozmus (skarbnik), Bednarczyk, Dębicka, Stępień, Wasiewicz
połowa lutego 48	Nawrocki (przew.), Abramowicz (vice), Zenon Pecysz (sekr.), Rozmus (skarbnik), Bednarczyk, Dębicka, Stępień, Wasiewicz
1.04.48	Nawrocki (przew.), Abramowicz (vice), Rozmus (sekr.), Głos (skarbnik), Wasiewicz, Migdał, Stępień, Bednarczyk, Romejko, Traczyk ^A
18.04.48	Autowicz (przew.), Abramowicz (vice), Rozmus (sekr.), Dębicka (skarbnik), Stanisław Lewadowski, Jan Mirynowicz, Kazimierz Damszel, Nawrocki, Jan Zapolski
11.11.48	Abramowicz (przew.), Adam Raszkievicz (vice), Rozmus (sekr.), Dębicka (skarbnik), Mirynowicz, Nawrocki, Lewandowski.

A – Komitet zawieszony decyzją WK PPS z 6 kwietnia 1948 r.

SUMMARY

In the light of the source material analysed, it can be claimed that local structures of the Polish Socialist Party (Polska Partia Socjalistyczna, PPS) in Kętrzyn and the Kętrzyn District in 1945–1948 were weak. This could not be changed even by the fact of socialists holding important positions in administration or management. They had to cope with organizational, personnel and financial problems. Constant reshuffles and personal changes did not have any positive influence on the functioning of the party. The aim of the activities undertaken by the authorities of the Polish Workers' Party (PPR) (with the support of the security service) was to make PPS structures as weak as possible at the moment of unification.